

ROMANIAN SPIRITUALITY IN TRANSILVANIA, MOLDAVIA AND MUNTENIA IN THE WORKS OF LIVIU REBREANU, MIHAIL SADOVEANU AND GALA GALACTION

Daniela Ionescu

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: Great Romanian writers who lived before and after the unification of the three Romanian Provinces in 1918, contemporaries and representatives of the three main regions, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu and Gala Galaction depicted the Romanians in specific historical and regional contexts. In spite of the diversity of situations and themes approached, the image of the Romanians appears unitary by their character and the social necessities they are confronted with, and mostly by their spirituality and common aims, belonging to the same nation. We shall envisage the image of the Romanian peasant and the Romanian nobility in both their traditional relationship and historical perspective in the main writings of the three authors.

Keywords: Romanian spirituality, character, borders, land, tradition

Spiritualitatea românească, adânc înrădăcinată în ființa poporului nostru care a clădit de-a lungul timpului idealuri înălțătoare, se manifestă în mod pregnant în romanele unor scriitori consacrați, care au înțeles profunzimea și puterea unui neam lovit de multe ori de obstacolele istoriei.

Însuși romanul românesc are un rol spiritual în viața poporului atâta vreme cât, prin intermediul lui, cititorul contemporan, uneori autosuficient, își regăsește valorile pierdute și le reactualizează constructiv, reconstituindu-le într-un ansamblu consistent și resurectiv, reconsiderand totodată propria atitudine față de istorie, tradiție, credința și cultură.

Viața oamenilor din Transilvania, Moldova și Țara Românească este conturată cu precizie și responsabilitate în opere în care talentul literar se impune auctorial, pentru a reflecta trăirea ființei poporului în pribegia timpului.

Marii scriitori români care au trăit înainte și după unificarea celor trei provincii românești în 1918, contemporanii și reprezentanții celor trei regiuni principale, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu și Gala Galaction au descris românii în contexte istorice și regionale specifice.

Scrierile lor însumează în arc peste timp personalitatea și psihologia românului, prezentându-le firesc dar prompt și cu siguranța într-o trăire plurală proiectată în percepția cititorilor.

În ciuda diversității situațiilor și a temelor abordate, imaginea românilor apare unitară prin caracterul lor și prin necesitățile sociale cu care se confruntă și mai ales, prin spiritualitatea și scopurile lor comune, aparținând aceleiași națiuni.

Prezentarea traiectoriei existențiale a românilor reface istoric și artistic fresca timpului pe care o descriu autorii, într-o manieră originală, personală, flexibilă și înnoitoare.

Istoria, credința, tradițiile, cultura, dinamismul generator de luciditate, toate acestea descoperă sugestiv și persuasiv spiritualitatea poporului român, dincolo de imixtiunile, obstrucțiile și întunecarea extrinsecă vremelnică a cursului istoriei și a idealurilor lui.

Moldova trăiește și se retrăiește în și prin scrierile lui Mihail Sadoveanu, în special prin "Frații Jderi", unde se evocă domnia lui Ștefan cel Mare și spiritul poporului atașat valorilor moral-creștine, păstrându-le vii prin conștiința că ancestralitatea trebuie perpetuată.

Parfumul arhaic al limbii dă operei un farmec unic, copleșitor, determinându-l pe cititor să vizualizeze întâmplările și să înțeleagă trăirea autorului.

Prin opera sa, Mihail Sadoveanu a devenit rapsodul popular al eroismului străbun. Mai mult decât atât, el prezintă necesitățile poporului în lumina nădejdi de împlinire spirituală, de respect pentru un domnitor aprig, priceput, dăruit moldovenilor și raportat plener la credința strămoșească, la învățătura de credință creștină moștenită din neam în neam.

Ștefan cel Mare este o prezență vie, fiind descris ca un mare cărturar, iubitor de cultură și de artă. Diplomat iscusit, gânditor politic și strateg, el intuiește rolul său și al Moldovei în misiunea de apărător al creștinătății și al civilizației. Propovăduiește ideea jertfei pentru credință, pentru spiritualitatea ce definește poporul Moldovei, cu simț de răspundere, ca un adevărat om al epocii sale.

Personajul Ștefan Voievod creat de Mihail Sadoveanu este un prinț creștin viu și complex, care privește evenimentele cu pătrundere și perspectivă realistă și care are rolul istoric de a se fi opus înaintării păgânilor în țara lui, prin aceasta apărându-și credința și valorile spirituale, realizând astfel din Moldova un tărâm spiritualizat, cu mare respect pentru tot ceea ce s-a creat și s-a păstrat aici, în trecut.

Domnia lui Ștefan cel Mare a fost strălucitoare prin faptele curajoase pe care le-a înfăptuit, prin ordine și pricepere militară, prin dragoste de popor și de libertate. Un fapt istoric este și acela că el a instituit legea, dreptatea, a întărit puterea boierilor tineri și a ridicat o generație creând mentalitatea devotamentului față de independență iar pe plan extern, a păstrat-o pe aceasta. Războiul, truda și jertfa s-au dovedit a fi ale tuturor, nu ale unuia singur.

Libertatea pentru care luptă domnitorul este libertatea tuturor, este prelungirea unui zbor sufletesc ce stă la rădăcina omenirii ca cel mai important dar dumnezeiesc al vieții. Este adevăr și armonie lăuntrică, este putere și zbor spre înalt, este definirea oricărui om care își conștientizează devenirea prin rațiunea ca mijloc de înțelegere a raționalității interne a existenței umane și prin sentimentul care adâncește supრაrațiunea cunoscută prin inimă.

Spiritualitatea moldovenească se definește în romanul mai sus menționat și prin credințele și datinile moldovenilor, prin elemente de folclor, de mit, de basm, de baladă; tradițiile se integrează în viața de zi cu zi a oamenilor, se desfășoară după calendarul creștin dar și după ritmul naturii prin care oamenii sunt înfrățiți și ale cărei semne știu să le deslușească. Nu sunt excluse descrierile practicilor magice precreștine, deși acestea nu identifică elemente de spiritualitate, ba mai mult decât atât, le întinează pe acestea; autorul moldovean, însă, descrie realitatea vieții omului simplu, a țăranului român dar și a nobilului a cărui viață se deosebește de a primei categorii mai mult din punct de vedere material decât în ceea ce privește mentalitatea spirituală.

În romanul "Baltagul", tradițiile populare și obiceiurile românești la Botez și Nuntă sunt prezentate revitalizant, subliniind forța folclorului din Moldova dar și recunoașterea lor ca Sfinte Taine ale creștinismului, respectate și trăite ca o unitate desăvârșită ce conduce spre obiectul cel mai înalt al vieții omului: refacerea în har a omului căzut în păcatul primordial.

Atmosfera epocii și viața rurală se încadrează într-o existență tradiționalistă nestingherită de influențe nocive, destructive.

Viața oamenilor din mediul rural gravitează în jurul unui complex de obiceiuri populare, credințe și superstiții¹ care dinamizează și inhibă, încurajează sau limitează, crează efervescentă sau inerție.

Personajul principal, Vitoria Lipan este ea însăși o luptătoare credincioasă dar și care trece cu tenacitate prin încercări și poveri pe care numai un spirit puternic le poate învinge, este asemeni oamenilor din satele vremii care își pun nădejdea în Dumnezeu, fiindcă Acesta le este Legea, evitând astfel "o rătăcire fără ancorare și până la urmă o scufundare în beznă"².

¹D. Murărașu, *Istoria literaturii române*, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 1942, p. 421;

²Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica ortodoxă*, vol. I Ascetica, Editura Deisis, 1993, Alba Iulia, p. 136;

În căutarea sa, trece la un moment dat prin satul Crucea și rămâne la o nuntă despre care se întreabă de ce se defășoară în postul mare. Află, însă, de la nuntași că ei nu acceptă decât calendarul iulian și că această nuntă se face după rânduiala liturgică veche.³

Este de remarcat faptul că, în "Baltagul", se menționează astfel despre introducerea calendarului gregorian, hotărâre luată de către Biserica Ortodoxă Română în anul 1924, după dialogurile conferinței panortodoxe de la Constantinopol, din anul 1923.⁴

Spiritualitatea românească mai este descrisă prin faptele istoriei și a raportării poporului la Dumnezeu și în alte romane ale autorului: "Neamul Șoimăreștilor", "Șoimii", "Nicoară Potcoavă", "Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă" și altele.

Fără îndoială, acest uriaș prozator român care este Mihail Sadoveanu, a reușit în toată opera sa, să îmbine armonios și ferm descrierea societății cu cea a demersului uneori crud al istoriei.

Dacă prin Mihail Sadoveanu proza românească "îndreptată spre explorarea lumii satului realizează o excepțională sinteză poetică între liric și epic"⁵, cu Liviu Rebreanu ea deschide drumul romanului obiectiv, atras de marile mișcări ale personajului colectiv care întrunește calități spirituale sau care, paradoxal, se opune acestora, prin aceasta conștientizând că ele trebuie să existe ca o legătură indestructibilă între oameni ca subiecte libere.

Prin Liviu Rebreanu, literatura română l-a căpătat pe acel romancier care se izgonește pe sine din pagini, pentru a lăsa drumul liber oamenilor ficțiunii sale, deoarece conduce această lume din umbră.

La Rebreanu, actele esențiale ale vieții, oricare ar fi ele, se desfășoară în contextul sferei sociale și își primesc un anumit sens în roman, după felul cum scriitorul își imaginează viața proiectată pe fundalul istoriei. Intelectualitatea din Transilvania își duce existența la același nivel cu țărănimea, deși cu alte probleme; preoții și învățătorii satelor sunt și ei încleștați în lupta istovitoare pentru ziua de mâine și vor fi zdrobiți în alt fel, pentru că, pentru ei, pământul este țara, iar dreptatea socială este văzută ca libertate națională.

"Ion" este printre altele un român al satului românesc de peste munți.

Spre deosebire de Sadoveanu, Rebreanu nu studiază satul privit în izolare naturală, ci prins în lupta pentru înavuțire, suferind efectele dezumanizării specifice societății intrate sub puterea materialității.

Pe creatorul lui "Ion" nu-l preocupă, ca pe Sadoveanu, țărănul singuratic, el fiind un romancier al mulțimii.

"Ion" este un fel de epopee a românismului, cu întunericul și luminile lui, o epopee care, însă, pătrunde până în adâncurile sufletului românesc: "Epopeea plăsmuiește o totalitate de viață în sine închisă, românul caută, plăsmuind să se dezvăluie și să edifice totalitatea ascunsă vieții"⁶.

Fiind roman-epopee, "Ion" relevă un adevărat panoramic al obiceiurilor și tradițiilor caracteristice satului ardelean.

Rebreanu a vrut să dea în "Ion" senzația vieții plene și în acest scop, a procedat prin acumulări de întâmplări, făcând un mare loc momentelor capitale ale existenței: nașterii, nunții, morții, momentelor caracterizate printr-o periodicitate calendaristică, așa cum ar fi de pildă petrecerea duminica la horă, cheful la cârciumă, tăierea porcului de Crăciun, balul de sfârșit de an și momentelor neprevăzute, în stare de a determina agitație, precum bătaia dintre flăcăi, încălcarea răzvoarelor și altele.

Niciun scriitor al Transilvaniei n-a ilustrat cu deplină nepărtinire incertitudinea din sufletele românilor de peste munți, din epoca Imperiului. Acest patriotism este mai presus decât toate tiradele, fiindcă incertitudinea arată puterea termenului rațional. Dramele și conflictele din opera lui

³Mihail Sadoveanu, *Baltagul*, Editura Ion Creangă, București, 1987, p. 88;

⁴Pr. Cezar Țăbărnă, „Istoria creștinismului (MCCXXIII): Cultul și viața religioasă în Biserica Ortodoxă în secolele XIX-XX (XII)”, în *Ziarul Lumina*, anul V, 20 martie 2009;

⁵Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Ed. Minerva, București, 1967, p. 25;

⁶Georg Lukacs, *Teoria romanului*, Editura Univers, București, 1972, p.15;

Rebreanu se rezolvă în limitele complexului Oedip, deși “toți eroii romanelor așteaptă ca ființa lor să se metamorfozeze radical”⁷.

Văzută ca o continuare a lui “Ion”, “Răscoala” a căpătat formă de proiect literar cu mult înaintea apariției cărții, fiind o adevărată frescă a societății românești de la începutul secolului al XX-lea.

Fundalul vieții satului însumează necazuri, umilințe, abuzuri, nemulțumiri, răbufniri care compun tabloul cauzelor răscoalei: lipsa acută a pământurilor, sărăcia ajunsă la disperare, învoielile nedrepte, birurile, bolile, imoralitatea asupritorilor, abuzurile autorităților, desconsiderarea de către asupritori, batjocorirea publică, crima și ostilitatea, acțiunile de intimidare, nerăsplătirea muncii și nedreptatea.

Nicăieri în literatura română nu vom găsi o pagină similară prin forța dramatică, aducând față în față, într-un paralelism cu meșteșug condus, forțele anarhic dezlănțuite ale țărănimii și elementele naturii stihial stârnite și ele, pentru a face revoltă mai expresivă și pentru a-i da dimensiunile și mișcarea.

Autorul dovedește o mare putere de pătrundere în psihologia colectivității gata de confruntare : țărani și armata. Răfuielile sunt sălbătice. Accentul cade pe reacția personajului colectiv ca a unei singure persoane.

Romanul “Răscoala” dă o imagine zguduitoare a uneia dintre cele mai dureroase pagini din istoria luptei poporului nostru împotriva exploataților.

“Romanul are, firește, și o dimensiune socială foarte importantă, procesul moral adus sub lentilă fiind plin de semnificații pentru o largă categorie umană. Problema națională răscolise puternic conștiința scriitorului în anii primului război mondial. Statul hibrid austro-ungar azvârlise în război grupuri etnice numeroase, trimițând soldați cehi, români și ruteni să lupte împotriva propriilor frați. Contradicțiile naționale erau astfel ascuțite monstruos prin marea conflagrație mondială, care crea situații de o rară violență tragică”⁸.

Camil Petrescu, unul dintre scriitorii cei mai iubiți de Liviu Rebreanu, găsește că un alt roman al acestuia din urmă, “Pădurea spânzuraților” este un “roman după tradiția marilor romane, de multe ori prolix, dar cel puțin în cărțile de mijloc remarcabil.[...] Când e vânturat și de suflul unei pasiuni puternice, se apropie hotărât de arta mare”⁹.

În “Caiete de creație”, Rebreanu arată principiile viitorului său personaj, Apostol Bologa. Acesta este timid și copil fiind a fost copleșit de viziuni religioase. Mai târziu, el își recunoaște rătăcirea, spunând că nu mai crede în Dumnezeu și prin urmare nu-și poate alege o carieră bazată pe înșelăciune, fiindcă nu era corect să devină preot așa cum dorea mama sa, atâta timp cât își pierduse credința.

Eroii construiți de Liviu Rebreanu nu au o mare implicare spirituală dar, prin intermediul lor, autorul reușește să creeze situații care demonstrează dinamismul culturii specifice și tradiției din Transilvania, în vremuri istorice zbuciumate.

Spiritualitatea moldovenească, transilvană și munteană reflectată în scrierile unor remarcabili artiști ai cuvântului este sugerată și concretizată de aceștia prin forță creatoare, subliniind caracterul unitar al particularităților mentalității românilor.

Tradiții ale poporului muntean sunt relatate cu măiestrie și de scriitorul Gala Galaction care aduce în prim plan sensibilitatea omului simplu dar și a intelectualului, relația omului cu Dumnezeu și poziția față de tradiția nesupusă transformărilor nocive care ar diminua și chiar distruge identitatea de neam a românilor.

Preot fiind, Gala Galaction, se dovedește a fi un bun cunoscător al sufletului românului care, în zborurile vieții trecătoare, năzuiește spre adâncul inefabil al împlinirii prin trăiri și retrairi cutezătoare, îngemănând orizonturi încadrate în perimetrul speranței și al credinței.

⁷Rene Girard, *Minciună romantică și adevăr românesc*, Editura Univers, București, 1972, p.71;

⁸Ov. S. Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 286;

⁹Petrescu, Camil, *Anul literar 1924, în Opinii critice și estetice*, E.P.L., București, 1962, pp.161-162

În nuvelele sale, demonstrează atitudinea demnă a poporului din Muntenia, obidit de năvălirile turcilor, de nevoi sociale, de munca jertfelnică a pământului care era sursa esențială a existenței.

Nuvele cum ar fi "De la noi la Cladova", "Lângă apa Vodislavei", "La Vulturi" sau "Copca Rădvanului" vitalizează reactualizarea conștientizării spiritualității timpului pe care îl descrie Gala Galaction.

Astfel, în nuvela "De la noi la Cladova", personajul principal, preotul Tonea, devine reprezentativ pentru o mentalitate a oamenilor contemporani cu el. Frumusețea, candoarea și frăgezimea interesantei Borivoje îl răvășesc pe bărbatul frumos și puternic care îi slujește de zece ani lui Hristos în Biserica Sa și care, cu dragoste ziditoare de suflet și cu adâncă evlavie, reușește să respecte sincer și necondiționat Legea și voia lui Dumnezeu. Portretul lui Borivoje se conturează puternic în sufletul preotului Tonea și, odată cu acesta și în percepția cititorului care înțelege de aici înainte zbuciumul îndrăgostitului ce năzuiește să uite ceea ce nu îi este permis dar și efortul duhovnicesc al slujitorului lui Dumnezeu care se ceartă pe șine adâncindu-se în oceanul gândurilor temătoare împletite cu strigătul inimii rănite care simte că se clatină în hățișurile vieții. Tot acest periplu lăuntric ce atinge dinamici sufletești iraționale dar care își găsește suport moral în suprarational, nu minimalizează rolul soției lui Tonea, preoteasă care conștientizează pericolul ce îl pândește pe soțul său dar care nu reacționează în niciun fel niciodată, nu din teamă sau orgoliu, nici pentru că ar dori să verifice cu perfidie faptele lui sau fiindcă ar fi lipsită de personalitate ci, mai ales, pentru că, asemeni unei eroine creștine care crește cinci copii, știe că în această viață, alipirea sufletului de Dumnezeu prin credință și nădejde împlinește biruința în lupta cu iraționalul tenebros ce poate clătina și smulge din rădăcini virtuți adânc înfipte în ființa ce se zbate spre propria-i devenire mântuitoare.

Scriitorul valorifică expresiv zbuciumul lăuntric dezrobitor și jertfelnic al sufletului care tânjește după Dumnezeu dar care, în calea sa anevoioasă spre lumină, se rătăcește vremelnice în înrobirea lumii risipite de tulburi înșelări.

Aceasta este lupta oricărui creștin care își fixează rațiunea într-o atitudine fermă, prin credință¹⁰: lupta românului care își impune o disciplină lăuntrică fiindcă se raportează la spiritualitatea de veacuri a poporului din care face parte.

Preotul Tonea merge pe apele învolburate ale Dunării cu Sfânta Împărtășanie la el, gândindu-se la Hristos cu Apostolii pe Marea Tiberiadei, strigă lăuntric frecvent la Dumnezeu să îl păzească de ceea ce el însuși vrea să facă; personajul Iordache din nuvela "Lângă apa Vodislavei", fugind de turci, se închină la moaștele Sfintei Filofteia de la Curtea de Argeș; năvălirea turcilor așa cum este înfățișată în nuvela "La Vulturi: este comparată cu "pârjolul lui Iov"¹¹, la moara lui Călifâr se întâmplă lucruri care depășesc închipuirea omenească fiind o născocire a întunericului prin practici magice păgâne iar în nuvela "Copca Rădvanului", slujbele episcopului cu preoții săi dezleagă aceleași practici care au ca efect întâmplări neverosimile cu aspect de ficțiune dar care au ca suport adevărul.

Raportarea la istorie, tradiții, credință și Biserică a autorilor mai sus menționați, demonstrează mărturiile adevărului străbun, ale istoriei noastre naționale, ale puterilor creatoare ale poporului român. Acestea sunt acte de identitate națională, dovadă peremptorie că, dacă națiunea română s-a plămădit odată cu creștinismul ei, acesta s-a plantat organic într-un mediu care i-a fost propriu încă de la început și cu a cărui spiritualitate mergând împreună și contopindu-se, putea năzui spre una din cele mai fericite sinteze etnice ale Europei: popor ortodox de limbă latină.

BIBLIOGRAPHY

1. Bălan, Ion, Dodu, *Mihail Sadoveanu interpretat de Ion Dodu Bălan*, Editura Eminescu, București, 1973;

¹⁰Dumitru Staniloae, *op. cit.*, p. 117;

¹¹Gala Galaction, "*Nuvele, povestiri*", Editura Minerva, București, 1979, p 122;

I.Boldea, C. Sigmirean, D.-M.Buda

THE CHALLENGES OF COMMUNICATION. Contexts and Strategies in the World of Globalism

2. idem, „*Recitind Baltagul*”, postfață la vol. Mihail Sadoveanu, *Baltagul*, Editura Minerva, București, 1971;
3. Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura Minerva, București, 1967;
4. Cazacu, Mihai, *Sinteza sadoveniană*, Editura Litera, București, 1982;
5. Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, 1968;
6. Forster, E. M., *Aspecte ale romanului*, E.L.U., București, 1968;
7. Galaction, Gala, "Nuvele, povestiri", Editura Minerva, București, 1979;
8. Girard, Rene, *Minciună romantică și adevăr românesc*, Editura Univers, București, 1972;
9. Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, II, Editura Minerva, București, 1975;
10. Lukacs, Georg, *Teoria romanului*, Editura Univers, București, 1972;
11. Murărașu, D., *Istoria literaturii române*, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 1942;
12. Negrici, Eugen, *Expresivitatea involuntară*, Editura Cartea Românească, 1977;
13. Petrescu, Camil, *Anul literar 1924*, în *Opinii critice și estetice*, E.P.L., București, 1962;
14. Rebreanu, Liviu, *Ion in Opere*, vol. 4, Editura Minerva, București, 1970;
15. idem, *Răscoala în Opere*, vol. 8, Editura Minerva, București, 1975;
16. Sadoveanu, Mihail, "*Frații Jderi*", Editura Cartea Românească, 1978;
17. idem, *Baltagul*, Editura Ion Creangă, București, 1987;
18. Stăniloae, Dumitru, *Ascetica și mistica ortodoxă*, vol. I Ascetica, Editura Deisis, 1993, Alba Iulia;
19. Țăbârnă, Cezar, "*Istoria creștinismului (MCCXXIII): Cultul și viața religioasă în Biserica Ortodoxă în secolele XIX-XX (XII)*", în Ziarul *Lumina*, anul V, 20 martie 2009;